

АНАЛІЗ СТАНУ КРЕДИТУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ

Воробйов Ю.М., д.е.н., професор НАПКБ

У статті здійснено теоретико-методичне дослідження стану фінансових інститутів в соціально-економічній системі держави. Встановлено, що вітчизняні фінансові інститути поки що не вийшли з фінансово-економічної кризи, що негативно вплинуло на економіку. Найбільших успіхів щодо подолання кризових явищ досягли банківські інститути.

Ключові слова: фінансові інститути, банківські установи, страхові компанії, інвестиційні фонди, недержавні пенсійні фонди.

ВСТУП

Фінансові інститути в ринковій економіці мають велике значення внаслідок того, що фінансовий сектор найактивнішим чином пов'язаний з реальним сектором через рух фінансових ресурсів. Діяльність фінансових інститутів забезпечує акумулювання великих обсягів фінансових ресурсів і направлення їх на операційну чи інвестиційну діяльність господарюючих суб'єктів, а також задоволення поточних або довгострокових потреб домогосподарств.

До фінансових інститутів, що діють на фінансовому ринку можливо віднести банківські установи, страхові організації, інвестиційні компанії і фонди, недержавні пенсійні фонди, кредитні союзи, різні посередні, консалтингові фірми тощо. Однак на вітчизняному ринку фінансових послуг найбільше значенням серед фінансових інститутів мають банки і страхові компанії, які забезпечують рух практично 96% фінансових ресурсів.

Дослідженню питань діяльності фінансових інститутів на вітчизняному фінансовому ринку присвячено багато наукових праць, зокрема Мороз А.М. [1], Примостка Л.А. [2], Будник М.М., Мартюшева Л.С., Сабіна Н.В. [3], Васильєва В.В., Васильченко О.Р. [4], Зимовець В.В., Зубик С.П. [5], Калашнікова Т.В. [6], Івасів І.Б. [7], Чуб О.О. [8] та інші.

Однак постійні зміни, що відбуваються на ринку фінансових послуг, вимагають нових досліджень, аналізу стану фінансових інститутів, розробки рекомендацій і пропозицій щодо їх ефективної діяльності.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Аналіз стану фінансових інститутів в соціально-економічній системі держави повинен бути направлений на виявлення тенденцій та закономірностей їх розвитку, виявлення проблем, які потрібно вирішувати для підвищення рівня розвитку економіки України. Аналіз стану фінансових інститутів є достатньо складним завданням внаслідок специфіки діяльності різних суб'єктів ринку фінансових послуг. Проблема полягає в тому, що банки як основні суб'єкти ринку фінансових послуг, підпорядковуються одному регулятору (НБУ) і виконують вимоги банківського законодавства. Інші фінансові інститути, зокрема страхові компанії, інвестиційні фонди, недержавні пенсійні фонди тощо підпорядковуються іншому регулятору — Госфінуслуг, та виконують закони і нормативи, які відповідають їх особистій діяльності. Тому при аналізі стану фінансових інститутів зосередимось на основних фінансових інститутах — банківських установах.

Отже, метою статті є дослідження стану фінансових інститутів, зокрема банків в соціально-економічній системі держави. Для досягнення цієї мети в статті здійснено аналіз стану банківського сектору за останній період.

РЕЗУЛЬТАТИ

Банки, як основні фінансові інститути на фінансовому ринку, надають різні послуги і реалізують різні банківські продукти. Головними продуктами та послугами на фінансовому ринку, що надають банки, є кредитування суб'єктів різних секторів економіки. Найбільша частина банківських кредитів споживають домогосподарства і суб'єкти підприємництва реального сектору економіки. Водночас меншу частку кредитів займають суб'єкти фінансового сектору або інші фінансові корпорації за класифікацією Національного банку України.

Кредитування інших фінансових корпорацій, до яких відносяться страхові організації, інвестиційні компанії і фонди, недержавні пенсійні фонди, кредитні союзи тощо, характеризуються наступними обсягами наданих кредитів (табл. 1).

У 2006 році частка короткострокових кредитів становила до 49,87%. Довгострокові кредити іншим фінансовим корпораціям практично не надавались. З 2007 року тенденція до зменшення короткострокових кредитів продовжувалась. Однак банки надавали іншим фінансовим корпораціям також і довгострокові кредити. У тому ж 2007 році структура наданих кредитів іншим фінансовим корпораціям мала наступний вигляд: короткострокові кредити — 47,59%, середньострокові — 44,27%, довгострокові — 8,16%. Тенденція до зменшення короткострокових і збільшення середньострокових кредитів зберігалась також у 2008 році.

Таблиця 1

Кредити, надані банками іншим фінансовими корпораціями у розрізі строків погашення *

Показники	2006	2007	2008	2009
Усього кредитів, наданих іншим фінансовим корпораціям:				
сума, млн. грн.	2689	5932	9789	14014
відсоток	100	100	100	100
Кредити до 1 року:				
сума, млн. грн.	1341	2823	3913	8659
відсоток	49,87	47,59	39,97	61,79
Кредити від 1 року до 5 років:				
сума, млн. грн.	1348	2626	4934	4001
відсоток	50,13	44,27	50,40	28,55
Кредити більше 5 років:				
сума, млн. грн.	...	484	942	1354
відсоток	...	8,16	9,62	9,66
У т.ч. страхові компанії та недержавні пенсійні фонди				
сума, млн. грн.	319	550	729	632
відсоток	11,86	9,27	7,45	4,51
Кредити до 1 року:				
сума, млн. грн.	201	340	386	299
відсоток	7,47	5,73	3,94	2,13
Кредити від 1 року до 5 років:				
сума, млн. грн.	118	187	322	310
відсоток	4,39	3,15	3,29	2,21
Кредити більше 5 років:				
сума, млн. грн.	...	24	22	23
відсоток	...	0,40	0,22	0,16
У т.ч. інші фінансові посередники та допоміжні фінансові організації:				
сума, млн. грн.	2370	5382	9060	13382
відсоток	88,14	90,73	92,55	95,49
Кредити до 1 року:				
сума, млн. грн.	1140	2483	3527	8359
відсоток	42,39	41,86	36,03	59,65
Кредити від 1 року до 5 років:				
сума, млн. грн.	1230	2439	4612	3691
відсоток	45,74	41,12	47,11	26,34
Кредити більше 5 років:				
сума, млн. грн.	...	460	921	1332
відсоток	...	7,75	9,41	9,50

* Складено за даними НБУ

У 2009 році в умовах фінансово-економічної кризи структура кредитів іншим фінансовим корпораціям частково змінилась. Частка короткострокових кредитів підвищилась до 61,79%, а середньострокових кредитів зменшилась до 28,55%. Довгострокові кредити залишились на рівні 2008 року.

При аналізі наданих кредитів за групами інших фінансових корпорацій можливо побачити, що страхові компанії і недержавні пенсійні фонди дуже мало використовували банківські кредити. Так, у 2006 році на них припадало всього 11,86% наданих кредитів. У подальшому частка кредитів зменшувалась і досягла у 2009 році 4,51%.

Короткострокові кредити надані страховим компаніям і недержавним пенсійним фондам зменшувались з 11,86% у 2006 році до 2,13% у 2009 році. Частка середньострокових кредитів за роками постійно коливалась з 4,39% у 2006 році до 2,21% у 2009 році. Питома вага довгострокових кредитів зменшувалась з 0,40% у 2007 році до 0,16% у 2009 році.

Отже з наведених показників можливо зробити наступні висновки. По-перше, страхові компанії та недержавні пенсійні фонди практично мало використовували банківські кредити. Це пов'язано із специфікою названих суб'єктів господарювання. Страхові компанії та недержавні пенсійні фонди є фінансовими інститутами і самі акумулюють грошові кошти фізичних і юридичних осіб, а тому вони

мають можливість частково використовувати акумульовані кошти для своєї господарської діяльності. По-друге, страхові компанії і недержавні пенсійні фонди якщо запозичують грошові кошти, то на період від 1 до 3 років. По-третє, названим фінансовим інститутам практично не має потреби залучати і використовувати довгострокові фінансові позики.

На відміну від страхових компаній і недержавних пенсійних фондів інші фінансові посередники та допоміжні фінансові організації активно використовували банківські кредити. Так, у 2006 році частка кредитів, що була надана іншим фінансовим посередникам і допоміжним організаціям у загальній сумі інших фінансових корпорацій становила 88,14% і досягла 95,49% у 2009 році. Основна сума кредитів, що використовували інші фінансові посередники і допоміжні фінансові організації припадала на короткострокові та середньострокові кредити. Частка довгострокових кредитів коливалась від 7,75% до 9,5%.

Недостатнє використання цим сектором економіки банківських кредитів також обумовлений не лише специфікою фінансових суб'єктів господарювання, але й недостатнім розвитком таких організацій в Україні. Наприклад, у більшості страхових випадків страхові компанії використовують кошти нових клієнтів для виплати страховки за страховим полісом при страховому випадку. Вони, як правило, не звернуться до банку за кредитом на такий випадок. Страховики розуміють, що за такими відсотками за кредити вони не зможуть нормально функціонувати. Отже страхові компанії, а також інші фінансові інститути максимально намагаються уникнути банківських кредитів через їх дуже велику вартість.

Інші фінансові корпорації для своїх цілей запозичували у банків кошти як у національній, так і в іноземній валюті. До 2006 р. практично всі запозичення були зроблені у національній валюті. Використання іноземних валют почалось з 2006 р. та продовжується до теперішнього часу.

Структура кредитів у розрізі валют, що надавали банки вітчизняним іншим фінансовим корпораціям у 2006 році мала наступний вигляд (рис. 1).

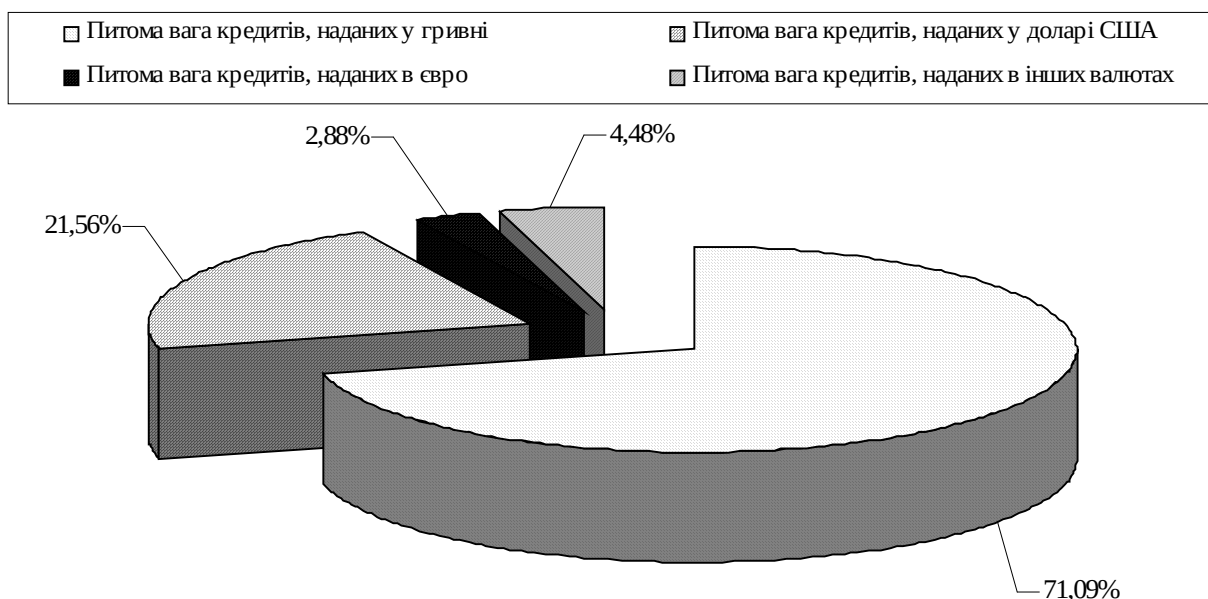

Рис. 1. Питома вага кредитів, наданих банками іншим фінансовим корпораціям за видами валют у 2006 році (у %) (Складено за даними НБУ)

У 2006 році найбільше всього кредитів, що були надані іншим фінансовим корпораціям, мали в якості валюти гривню. Її частка в загальній сумі кредитів, залучених іншими фінансовими корпораціями, складала 65,71%. На другому місці були кредити, що залучали у доларах США 31,80%. Менше всього залучались кредити в євро та інших валютах. Практично інші фінансові корпорації не використовували російський рубль як валюту кредиту.

Наведена структура кредитів у 2006 році у розрізі видів валюти свідчить, що фінансові корпорації в основному взаємодіяли з внутрішніми економічними суб'єктами. Валютні кредити використовувались частково для зовнішніх операцій, однак основна їх частка використовувалась в Україні.

Структура кредитів у розрізі валют, що надавали банки вітчизняним іншим фінансовим корпораціям у 2008 році мала наступний вигляд (рис. 2).

У 2008 році нові зміни щодо структури валюти за кредитами, що надавали вітчизняні банки іншим фінансовим корпораціям. Частка кредитів у гривні знову зменшилась. Трохи збільшилась частка кредитів у доларах США. Питома вага кредитів в євро зменшилась. Водночас інші фінансові корпорації активно намагались використовувати інші види іноземних валют. Їх частка склала 4,75%.

Структура кредитів у розрізі валют, що надавали банки вітчизняним іншим фінансовим корпораціям у 2009 році мала наступний вигляд (рис. 3).

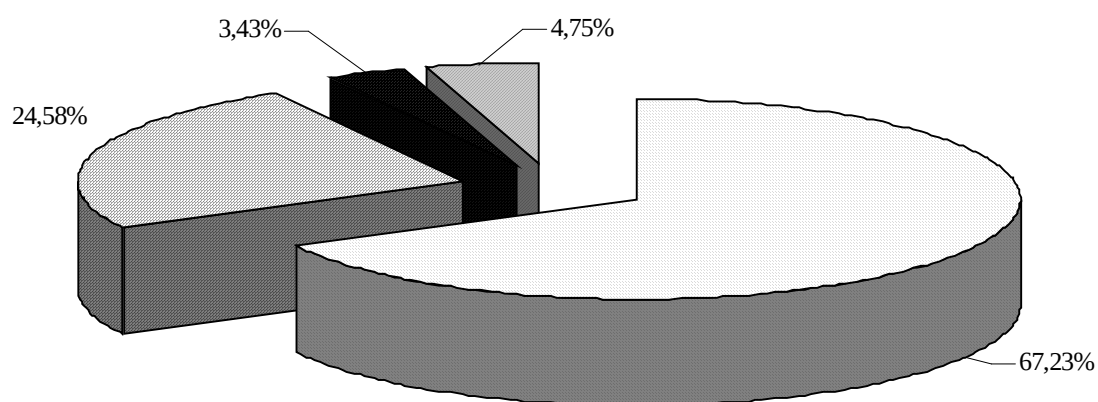

Рис. 2. Питома вага кредитів, наданих банками іншим фінансовим корпораціям за видами валют у 2008 році (у %) (Складено за даними НБУ)

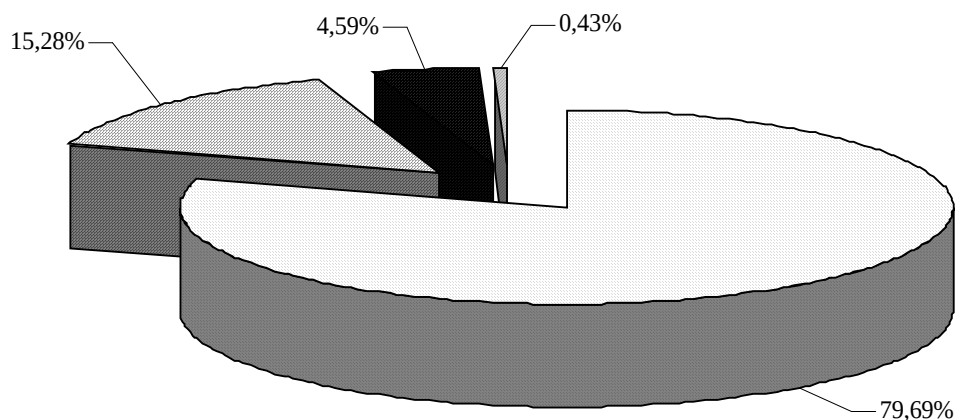

Рис. 3. Питома вага кредитів, наданих банками іншим фінансовим корпораціям за видами валют у 2009 році (у %) (Складено за даними НБУ)

У 2009 році частка кредитів, що була надана банками іншим фінансовим корпораціям досягла практично 80%. До 15,28% зменшилась частка кредитів, наданих у доларах США. Питома вага кредитів в євро збільшилась до 4,6%. Водночас фінансові корпорації практично припинили використання якості валюти кредитів інші види валют.

Наведені показники свідчать, що: а) вибір валюти кредиту для інших фінансових корпорацій не залежить від бажання банків; б) постійні коливання частки кредитів у різних валютах обумовлено конкретними завданнями фінансових корпорацій, які щорічно змінюються внаслідок зміни економічної ситуації в країні, бажання клієнтів, власних переваг тощо.

Страхові компанії та недержавні пенсійні фонди в основному використовували для кредитів гривню і долар США. Інші фінансові посередники та допоміжні фінансові організації також активно використовували євро та інші іноземні валюти, хоча основною робочою валютою кредитів для цих фінансових організацій була національна валюта України — гривня, частка якої за період, що досліджується не була меншою ніж 60%.

Дуже цікавим є розподіл кредитів, наданих банками іншим фінансовим корпораціям за регіонами. У 2008 році практично 84% усіх кредитів, що були надані банками іншим фінансовим корпораціям, одержали м. Київ і Київська область. Одеська область отримала близько 4%. Харківська область 3,28%. Донецька область 2,24%. Інші області країни 6,62%.

Отже у 2008 році абсолютна більшість інших фінансових корпорацій була сконцентрована в м. Києві. Це дало змогу концентрувати банківські кредити і грошово-фінансові потоки в столиці України. Така концентрація кредитів має як позитивні, так і негативні наслідки для розвитку інших фінансових корпорацій, соціально-економічної системи України.

Концентрація кредитних вкладень в інші фінансові корпорації у м. Києві дає змогу більш ефективно їх контролювати, використовувати і своєчасно повертати. Проте висока концентрація інших

фінансових корпорацій у м. Києві не сприяє розвитку цього сектору економіки, зростає додаткова конкуренція між фінансовими інститутами. У той же час більшість території країни практично не охоплена діяльністю самостійних фінансових інститутів, які за своїми ознаками відносяться до інших фінансових корпорацій.

У 2009 році концентрація кредитів, наданих банками іншим фінансовим корпораціям, у розрізі регіонів продовжувала збільшуватись. Частка кредитів, що була надана іншим фінансовим корпораціям, на 88,52% була сконцентрована у м. Києві і Київській області. На інші регіони України припадало порядку 11,5% наданих кредитів. За таких умов інші фінансові корпорації будуть і далі концентруватись в столиці України, що пов'язано з грошовими потоками.

Проведені дослідження за кредитами, що надали банки іншим фінансовим корпораціям, дають змогу сформулювати такі висновки: а) інші фінансові корпорації в соціально-економічній системі держави займають поки незначне місце; б) концентрація кредитів за цим сектором економіки відповідає значенню інших фінансових корпорацій в країні; в) кредитні вкладення в основному акумулювались іншими фінансовими посередниками та допоміжними фінансовими організаціями; г) основною валютою кредитування була гривня; д) за строками кредитування інші фінансові корпорації залучали кошти на терміни від 1 до 3 років; е) у розрізі регіонів кредити для інших фінансових корпорацій в основному були сконцентровані в м. Києві.

Вважаємо, що зміни які відбудуться в економіці України в найближчі роки повинні підвищити рівень значимості інших фінансових корпорацій, що позитивно може вплинути і на кредитні відносини цих суб'єктів господарювання з банківськими інститутами.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можливо сформулювати наступні висновки.

По-перше, інші фінансові корпорації недостатньо використовують банківські кредити, що обумовлено як їх специфікою, так і станом розвитку.

По-друге, збільшення обсягів банківського кредитування іншими фінансовими корпораціями залежить від наявності вільних кредитних ресурсів, стану економіки країни, масштабів функціонування таких фінансових інститутів, специфіки їх розвитку в майбутньому.

По-третє, інші фінансові інститути в основному використовують національну валюту, що впливає на обсяги залучення кредитів в національній валюті.

По-четверте, довгострокове банківське кредитування практично не використовують інші фінансові корпорації, що обумовлено системою фінансування їх господарської діяльності. Для таких фінансових інститутів найважливіше значення мають короткострокові кредити, які дають змогу підтримувати необхідний рівень ліквідності та платоспроможності.

По-п'яте, страхові компанії і недержавні пенсійні фонди практично не використовують банківських кредитів через достатність коштів, які вони одержують від своїх клієнтів.

По-шосте, банківське кредитування фінансових інститутів залежить не лише від банків, а й від інших учасників, зокрема інших фінансових корпорацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банківські операції: навч. посіб. / За ред. А.М. Мороза. — К.: КНЕУ, 2008. — 608 с.
2. Примостка Л.А. Управління банківськими ризиками / Л.А. Примостка. — К.: КНЕУ, 2007. — 600 с.
3. Буднік М.М. Фінансовий ринок: навч. посіб. / М.М. Буднік, Л.С. Мартюшева, Н.В. Сабіна. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 334 с.
4. Васильєва В.В. Фінансовий ринок: навч. посіб. / В.В. Васильєва, О.Р. Васильченко. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 368 с.
5. Зимовець В.В. Фінансове посередництво: навч. посіб. / В.В. Зимовець, С.П. Зубик. — К.: КНЕУ, 2004. — 288 с.
6. Калашнікова Т.В. Фінансовий ринок: навч. посіб. / Т.В. Калашнікова. — К.: «Хай-Тек Прес», 2008. — 232 с.
7. Івасів І.Б. Управління вартістю банку: монографія / І.Б. Івасів. — К.: КНЕУ, 2008. — 288 с.
8. Чуб О.О. Банки в глобальній економіці: монографія / О.О. Чуб. — К.: КНЕУ, 2009. — 340 с.